

Kertész Botond

**„A hadseregnek is tudnia kell,
hogy én egy valóban istenfélő katona vagyok” –
Benedek Lajos altábornagy mint egyházpolitikus¹**

Benedek Lajos (1804–1881) a Habsburg Birodalom egyik igen sikeres katonája volt, aki még a korszak sikertelen hadjárataiban is tanúságot tett hadvezéri képességeiről. Neve leginkább mégis utolsó, kudarcba fulladt katonai vállalkozásával fonódott egybe: a königgrätzi csatavesztéssel végződött 1866-os porosz–osztrák háborúban ő volt az osztrák sereg főparancsnoka. Tanulmányunk azonban nem a katona, hanem a politikus, ezen belül is az egyházpolitikus Benedek Lajos működését vizsgálja fel az egyházi források alapján.

Benedek Lajos élete

Benedek Lajos 1804-ben, Sopronban született, édesapja orvos volt. Tanulmányait a soproni evangélikus líceumban kezdte,² majd 14 évesen a bécsi helyi katonai akadémián folytatta. Tényleges katonai szolgálatát 1822-ben, zászlósként (*Fähnrich*) kezdte el, 1824-ben alhadnagyi, 1831-ben pedig hadnagyi kinevezést kapott. 1833-ban került az Itáliában állomásozó erők vezérkarához (*Generalquartiermeisterstab*) ahol 1835-ben kapitánnyá nevezték ki. 1840-től a galíciai vezérkarnál szolgált őrnagyi rangban és helyettesi (*Adjutant beim Generalkommando*) minőségben. 1843-ban alezredessé, 1846-ban pedig ezredessé léptették elő. 1846-ban sikeresen

¹ A tanulmány az NKFI 137960. számú *Autonomisták és patentálisok. A Protestáns Pátens körüli küzdelmek Magyarországon, 1859–1867* kutatási program támogatásával készült.

² Hozzáférhető életrajzaiban nem találtuk nyomát soproni tanulmányainak. 1860-ban azonban mint öregdiák 100 Ft-tal támogatta a soproni líceum jubileumi alapítványát. Evangélikus Országos Levéltár, Közgylési jegyzőkönyvek, A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület 1860. augusztus 22–24-én Győrben tartott közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 10.

működött közre a galíciai felkelés leverésében, ezért Lipót-rendet és ezzel együtt lovagi címet kapott.

1847 végétől Itáliában szolgált, 1848 januárjában a Pávia mellett állomásozó 33. gyalogezred parancsnokává nevezték ki. A milánói felkelés kitörése után sikeresen vett részt az első olasz szabadságharc leverésében, Lombardiában több csatában is harcolt. Sikerei elismeréseként tábornokká nevezték ki, és megkapta a Mária Terézia-rendet. 1849 tavaszán is Itáliában harcolt, Mortara ostromában és a novarai csatában is részt vett. 1849 nyarán rendelték Magyarországra – harcolt Győrnél, majd Komáromnál, augusztus 3-án a tiszai átkelésnél könnyebb sebesülést szenvedett. Augusztus 5-én, a szőregi csatában súlyosabban megsérült, ezért elhagyta a tábornokot, és visszatért Itáliába. Magyarországi szolgálataiért újabb katonai érdemkeresztet kapott, és kinevezték a 28. gyalogezred ezredtulajdonosának.

1849 után Itáliában, majd 1857-ben rövid ideig ismét Galíciában (Krakkóban, illetve Lembergben) szolgált különböző magas parancsnoki beosztásokban. 1852-ben altábornaggyá léptették elő. 1857-től titkos tanácsosi kinevezést kapott, ugyanekkor lett az itáliai 2., majd 4. hadtest parancsnoka (*Commando des II u. IV. Corps*). Katonai pályafutásának csúcspontja az 1859. évi olasz–osztrák háború idején ért el. A háború kitörésekor átvette a 8. itáliai hadtest parancsnokságát (*Commando des VIII. Corps*), ennek élén vett részt az 1859. június 24-i solferinói csatában. A vesztes csatának osztrák részről Benedek lett a hőse – az általa vezetett hadtest kitartása megakadályozta, hogy az osztrák hadsereg még súlyosabb vereséget szenvedjen.³ Benedeket megviselte a vesztes hadjárat, az uralkodótól nyugalmazását kérte. A nyugdíj helyett hat hét szabadságot kapott. 1860-ban Benedek szolgálatait két megbízatással jutalmazták: január 31-én az itáliai hadsereg főparancsnokának (*Chef des Generalquartiermeisterstabes*), április 16-án pedig Magyarország katonai és civil főkormányzójának⁴ nevezték ki.

Protestáns pátens

Benedek rövid, hét hónapos kormányzói megbízatásának ideje a 19. századi magyar protestáns egyháztörténet fontos szakasza. Az úgynevezett pátensharc előzményei 1849-ig nyúlnak vissza. A szabadságharc leverése után a protestánsok autonómiáját a kormány lényegében megszüntette, az egyházkormányzati tanácskozássokat és a világiak részvételét az egyházigazgatásban betiltotta. Az evangélikus püspököket

³ NAGY-ZILAHY 1866: 228–229; CHRISTE 1902: 351–354.

⁴ Oberster Leiter des Heerwesens und der Civilverwaltung in Königreich Ungarn. FRIEDJUNG 1904: 265.

elmozdították, hármat közülük hadbíróság elé állítottak, helyükre a püspöki jogköröket gyakorló adminisztrátorokat nevezték ki. Az alulról szerveződő, a kortársak által előszeretettel presbiterálisnak nevezett, bár a presbitériumokat nagyobb részt mellőző egyházkormányzati rendszert teljes egészében felszámolták. Összeomlott az a 150 éves, csak a magyar protestantizmusra jellemző egyházkormányzati modell, amely szerint az egyházi élet minden területén világi vezetők (felügyelők, illetve gondnokok), valamint lelkészek (esperesek, püspökök) együttesen irányítottak. A világiak és egyháziak egyensúlyán alapuló rendszer egyértelműen a lelkészek felé tolódott el, akik így sokkal jobban ki voltak téve a kormányzati befolyásnak. A szigor folyamatosan lazult, először az egyházközségek (1850), majd az egyházmegyék és az egyházkerületek közgyűléseit is újra engedélyezték (1854) – azonban csak állami biztosok személyes felügyeletével, akik arra ügyeltek, hogy a tanácskozások „politikai szint” ne öltsenek. Súlyosan korlátozta az autonómiát, hogy a lelkészek és a tanítók választását a helytartótanácsnak is jóvá kellett hagynia.

A Leopold Thun miniszter és a protestánsügyekért felelős Josef Zimmermann tanácsos által irányított bécsi kultuszminisztérium is átmenetinek szánta az autonómia felfüggesztését, és folyamatosan a végleges egyházkormányzati rendszer bevezetésén dolgozott. Az első, hivatalos javaslat az 1855-ben közrebocsátott „*Entwurf*” (tervezet) volt, amely lényegében a német konzisztoriális – állam által kinevezett, vagy legalább megerősített és fizetett egyháztanácsok útján igazgatott – rendszert szándékozott bevezetni. A református közgyűlések nem voltak hajlandók tárgyalási alapnak elfogadni az *Entwurfot*, az evangélikusok azonban megtanácskozták, de végül visszautasították. A tanácskozásra való hajlandóság előrevetítette, hogy az evangélikusok esetleg nem zárkoznak el a korábbinál nagyobb mértékű állami befolyás elől.⁵

1859. szeptember 1-jén uralkodói rendelet – császári nyílt parancs, azaz pátens – illetve a következő nap az ehhez kapcsolódó végrehajtási utasítás vezetett be új, véglegesnek szánt protestáns egyházkormányzati rendszert Magyarországon. A pátens által felkínált modell modernizálta volna az egyházigazgatást, anyagi támogatást helyezett kilátásba, cserébe azonban a protestánsoknak egyházi autonómiájuk egy részéről le kellett volna mondaniuk. A pátensharc nem az érdemi, hanem (a nemzeti hagyományokat folytatva) közjogi kérdések körül robbant ki: van-e az uralkodónak egyáltalán joga arra, hogy a protestánsok belkormányzatát rendelettel szabályozza? A pátens által bevezetett új egyházkerületek nem alakultak meg, ezért 1860. január 10-én új rendelet jelent meg arról, hogy a „koordinációt” – azaz a pátens által előírt

⁵ ZSILINSZKY 1907: 676–693.

egyházszervezet bevezetését – alulról, a gyülekezetek részéről kell végrehajtani. A koordináció végső határideje 1860. április 15-e volt – az ezt elmulasztó egyház-községek elveszítették volna „nyilvánossági jogukat”, azaz gyakorlatilag illegálisakba kellett volna vonulniuk. A református gyülekezetek szinte teljes egyöntetűséggel visszautasították a koordinácót, az evangélikusnak mintegy fele hajtotta végre a rendeletet a megadott határidőig.⁶ Benedek Lajos egy nappal azután kapta meg kinevezését, hogy az ország lakossága nagyjából 20 százalékanak szabad és nyilvános vallásgyakorlata *de iure* megszűnt.

A protestánsok helyzetének konszolidálása

Benedek Lajos egyházpolitikai tevékenysége nagy vonalakban rekonstruálható a fennmaradt egyházi forrásokból, illetve egyházi sajtóból. Tevékenységének hátteréről több adatot találunk Székács József pesti lelkész, bányakerületi püspök visszaemlékezéseiben – amelyek hitelességét a megfelelő óvatossággal kell kezelnünk.

Benedek Lajos katonai pályafutásának meglepő fordulata volt kormányzói kinevezése – semmilyen civil politikai tapasztalattal nem rendelkezett, és akik kinevezték, azok sem tudhatták, hogyan boldogul ebben a számára teljesen új szerepkörben és ismeretlen környezetben. Kiválasztásának okát – egyelőre – csak sejtethjük. Elsődleges szempont lehetett, hogy karrierje során addig rendíthetetlen udvar- és birodalomhűségről tett tanúbizonyságot. Magyar származása, nyelvtudása bizalmat ébreszthetett annak ellenére, hogy 1849 nyarán részt vett a szabadságharc fegyveres leverésében. Sérülése és visszarendelése miatt azonban a megtorlásban már semmilyen részt nem vállalt. Politikai krédóját 1860. április 26-án, kinevezése utáni második napiparancsában (*Generals-Befehl*) is világossá tette: egy mondatban fogalmazta meg hazája és birodalma iránti tántoríthatatlan hűségét.⁷

Albrecht főherceg után ismét egy hivatásos katona lett az ország kormányzója, ami üzenetet jelentett az ország számára, hogy a hatalom nem riad vissza az erőszak alkalmazásától sem a birodalom egységének megóvása érdekében. Végül, de nem utolsósorban evangélikus felekezete miatt esett Benedekre a választás. Tanulmányunk címében már idéztük, amint fent említett 1860. április 26-i napiparancsában (*Generals-Befehl*) írt vallásos elköteleződéséről. Azt is fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a felekezeti formákat (azaz a hittételeket és a szertartásokat) nem

⁶ ZSILINSZKY 1907: 716.

⁷ FRIEDJUNG 1904: 268.

tartja fontosnak, és minden egyház felé a legnagyobb toleranciával fordul.⁸ 1860 tavaszán az egyik legfontosabb feladat a protestánsok helyzetének békés rendezése volt, bizalmuk elnyerésének fontos eszköze lehetett hitsorsosuk kormányzóvá való kinevezése. Benedek kinevezése után rögtön apró gesztust tett a pátens ellen fellépők számára: a rendelet elleni tiltakozása miatt börtönben lévő Zsedényi Ede számára engedélyezte, hogy a normál 10 krajcáros börtönkoszt helyett maga gondoskodjék ellátásáról fogsága alatt.⁹

A protestánsok helyzetének rendezése előtt az uralkodó 1860. május 15-én kibocsátott „legfelső kézírata” nyitotta meg az utat, amelynek címzettje Benedek Lajos volt. A kézirat megjelenése előtt Benedek tájékozódott a protestánsok vezetőinél, Török Pál pesti református lelkészénél, Ballagi Mórnál, a pesti teológia tanáránál és Radvánszky Antalnál, aki a pátens elfogadásáig a zólyomi esperesség világi vezetője, felügyelője volt.¹⁰ A dokumentum a *status quo* megőrzését rendelte el, gyakorlatilag a protestáns pátens végrehajtásának felfüggesztését jelentette. A pátens szerint szerveződött gyülekezetek tehát éppúgy megmaradhattak döntésük mellett, mint az úgynevezett autonomisták, amelyek nem vették figyelembe a rendelet előírásait. A kézirat engedélyt adott püspökök és világi vezetők (gondnokok, felügyelők) megválasztására is. Kifejezetten megtiltotta mindkét fél (pátensesek és autonomisták) számára, hogy bármilyen eszközzel megpróbálják a másikat rákényszeríteni korábbi döntésük megváltoztatására. A pátens elleni tiltakozás miatt fogságba vetetteknek amnesztiát adott, a folyamatban lévő bírósági pereket megszüntette. A kézirat pontosan kijelölte Benedek helyét is a folyamatban: azzal, hogy az esetleges további rendelkezések kidolgozását az illetékes minisztériumokra (mindenekelőtt a kultusz-minisztériumra) bízta, a főkormányzónak csak a végrehajtás, valamint a kormány és a protestánsok közötti közvetítés maradt a feladata.¹¹

Benedek igyekezett tájékozódni a helyzetről, a protestáns vezetőkkel külön is tárgyalt. Életrajzírója közülük csak Prónay Albertet, a legnagyobb evangélikus egyházkerület, a bányai korábbi felügyelőjét említi.¹² Ismerünk olyan esetet, amikor Benedek az autonomisták és a pátens támogató helyi hatóságok vitájában a helyszínrre utazva, személyesen döntött. 1860. június elején a nyíregyházi gyülekezet küldöttsége jelent meg Benedeknél, hogy panaszt tegyen, amiért a hatóságok Elefánt Mihály alesperest eltöltötták a lelkeszi szolgálatról. Benedek június 15-i leiratában emlékeztetett

⁸ FRIEDJUNG 1904: 268.

⁹ *Belföld[i] tudósítások* 1860: 612.

¹⁰ ZSILINSZKY 1907: 723.

¹¹ *Hivatalos rész* 1860: 612–620.

¹² FRIEDJUNG 1904: 270.

arra, hogy a gyülekezeteket és a lelkészeket nem lehet korlátozni sem pátenses, sem autonomista meggyőződésük miatt. A helyzet nem nyugodott meg, ezért június 25-én Nyíregyházára utazott, és személyesen hallgatta meg az ellenérdekelt feleket. Úgy döntött, hogy a hegyaljai egyházmegye megőrizheti autonóm szervezetét, és Nyíregyházán szolgáló alesperesét a továbbiakban nem lehet kitiltani templomából. Az eseményről beszámoló sajtótudósítás szerint „[v]árosuk összes lakossága harsány »éljen« ben nyilvánította ezen elismerést ő excellenciája búcsúvételekor”.

Benedek tett gesztust a pátenses gyülekezetek felé is. 1860. június 27-én a pátens szerint szervezett pozsonyi egyházkerület tartotta meg alakuló közgyűlését.¹³ Az új egyházkerület küldöttségét július 8-án az uralkodó, majd Benedek Lajos is fogadta. A küldöttség szlovák röpiratban tájékoztatta a gyülekezeteket látogatásuk sikeréről, amelyen Benedek kijelentette, hogy a május 15-i kézirat nem érinti a pátens rendelkezéseit, és a kormány minden lelkészt, illetve gyülekezetet meg fog védeni az autonomisták esetleges zaklatásaitól.¹⁴

Benedek magyarországi tevékenységéről 1860. augusztus 9-én írt emlékiratában számolt be a bécsi kormányülés (*Ministerkonferenz*) előtt. Hosszú és részletes beszámolójában arról írt, hogy Magyarországon körültekintő politikai lépésekkel fegyveres erőszak alkalmazása nélkül is fenn lehet tartani a nyugalmat. A protestánsok helyzetét röviden, de kritikusan foglalta össze:

„A magyarországi protestáns egyházügy azon az úton, amelyet a kormány igyekszik követni, hamarosan ismét kezét fog nyújtani az ellenzéknek kormányellenes céljai elérésére, és a helyzet megnyugtató megoldása így szinte lehetetlennek látszik. Amint már korábbi alkalmakkor többször említettem, csak az uralkodói legfelsőbb egyetértési jog negatív módon való alkalmazása háríthatja el a további zavarokat.”¹⁵

Benedek az autonomisták legfőbb elvi követelését tette ezzel magáévá. A „legfelsőbb egyetértési jog negatív alkalmazása” ugyanis azt jelentette volna, hogy a kormány az egyházak döntéseivel kapcsolatban – például a püspökök és egyházkerületi felügyelők megválasztásánál – nem gyakorol egyetértési jogot, hanem csak tudomásul veszi azokat.

Benedeknek nem volt egyszerű kiismernie magát az egyházszervezeti kérdésekben. Egy alkalommal arról beszélt, hogy amikor Bécsben jár, a császár rendszeresen

¹³ HORNYÁNSKY 1860: 267–274.

¹⁴ Magyarul lásd *Visszhangok* 1860: 988–989.

¹⁵ FRIEDJUNG 1904: 273.

a protestánskérdéssel „szekírozza” – pedig ő korábban sohasem foglalkozott az ügygel.¹⁶ Székács József pesti magyar lelkész, bányakerületi püspök visszaemlékezései szerint a protestánskérdések egyházjogi és történeti vonatkozásairól ő világosította fel Benedeket. Ez csak részben lehet igaz, mert először 1860. augusztus 12-én beszélt hosszabban Benedekkel, és mint fentebb már volt szó róla, a kormányzó már három nappal korábban adott tájékoztatást Bécsben a protestánsügyről. Ezek után augusztus 14-én, 18-án, 20-án, szeptember 6-án és 15-én találkoztak, és a kormányzó kérésére Székács írásba is foglalta, hogy szerinte hogyan lehetne megnyugtatóan elrendezni a protestánsok ügyét. Javasataiból végül annyi valósult meg, hogy a kormány elismerte Székács püspökké választását, illetve azt, hogy a dunántúli (majd később a dunán-inneni) egyházkerületek a jogfolytonosság elvét követve a kormány által 1849-ben letett püspökeiket hivatalukba visszahelyezték. Székács engedett Benedek kérésének, és már megírt körlevelét (amelyet a cenzúra foglalt le, és juttatott el a kormányzóhoz) nem küldte el a gyülekezeteknek. A körlevél arra intette a címzetteket, hogy a pozsonyninak nevezett, de Besztercebányáról irányított pátenses egyházkerület püspökének, Karol Kuzmánynak az autonóm gyülekezetekhez írott leveleit felbontatlanul küldjék vissza. Benedek úgy vélte, hogy a körlevél feleslegesen növelné a feszültséget.¹⁷

Az egyházkerületi közgyűlések augusztusban, az egyetemes közgyűlés október elején ült össze, ahol már bőséges listát állítottak össze arról, hogy a pátens felfüggesztése óta milyen sérelmek érték az egyházat. A tiszai egyházkerület arra tett panaszt, hogy az előző évi, törvénytelennek minősített közgyűlésének lefoglalt jegyzőkönyvét a kultuszminisztérium nem adta vissza a hivatalban lévő felügyelőnek, akinek ezzel kétségbe vonták a legitimitását.¹⁸ A dunántúli egyházkerület azt sérelmezte, hogy az addigi adminisztrátor nem hajlandó visszaadni az egyházkerület hivatalos pecsétjét, a kormányzati szervek pedig közvetlenül a gyülekezeteket keresik meg, ahelyett, hogy a kerülethez fordulnának.¹⁹ A bányai egyházkerület a két pátenses püspök, Karol Kuzmány és a három gyülekezet felett joghatóságot gyakorló Wálka János illetéktelen körlevelei és utóbbinak egy lelkészt felfüggesztő határozata ellen tiltakozott.²⁰ Az egyetemes közgyűlés hivatalosan kimondta a szakítást a pátenshez tartozó gyülekezetekkel: „bár szívünk sajog e szakadás fölött; de a fentebbi térről

¹⁶ FRIEDJUNG 1904: 271.

¹⁷ KERTÉSZ 2008: 220–235.

¹⁸ Evangélikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Tiszai Evangélikus Egyházkerület 1860. augusztus 1–3-án Miskolcon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 10.

¹⁹ Evangélikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület 1860. augusztus 22–24-én Győrben tartott közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 4.

²⁰ Evangélikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Bányai Evangélikus Egyházkerület 1860. október 8–10-én Pesten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 2–3.

leterelt hitsorsosinkat a magyarhoni egyetemes evangelic. protestáns egyház kiegészítő részének nem tekinthetjük, el nem ismerhetjük, s azokkal egyházi közösségben [...] együtt nem maradhatunk.”²¹ Az egyházkerületek sérelmeit, illetve a dunáninneni egyházkerület újjáalakulásának el nem ismerését írásba foglalták – e helyen érdemes megemlíteni, hogy a szöveg első fogalmazványát Székács intenciói alapján egy volt 1848-as honvédtiszt, Görgey István készítette el.²² A feliratot október 12-én adta át Benedeknek a négy egyházkerület püspökeiből és felügyelőiből álló küldöttség.²³ Benedek itt találkozhatott Stromszky Ferencel, a kormány által el nem ismert dunáninneni egyházkerület püspökével is. Székács leírása szerint Benedek őszintén beszélt a küldöttség tagjaival:

„Egyébiránt a kormányzó úr nagyon nyíltan s állásához képest tán nagyon is nyíltan szólott. Többek közt – mit reám titok képen bízott s mit én senkivel sem közöltem, ezt most maga beszélte el, t.i. hogy a máj 15-ki kézirat Thun gróf hátamegett Nádasdy minister [Nádasdy Ferenc (1801–1884) igazságügyminiszter] által készült, de hogy ez nem tudván vele igazán boldogulni Zimmermann, Thunnak a protestáns dolgokban jobb kezét, hivatva, s ennek befolyása okozta azt, hogy amit a kézirat a bevezetésben nyújt, azt a kivitelben visszaveszi s a császárnak elvi jóakarátát gyakorlatilag megghiúsítja.”²⁴

Székács Benedekkel való jó kapcsolatát még két, régóta húzódó és a pátenstől teljesen független ügy elintézéséhez használta fel. Október 16-án hivatalosan benyújtotta Benedeknek az 1846-ban megalakult, de a kormány által addig el nem ismert egyházi nyugdíjintézet (Evangelikus Egyetemes Gyámintézet) alapszabályait, amelyeket a kormányzó október 23-án jóvá is hagyott.²⁵ A másik ügy a pesti egyház telekvásárlásának kérdése volt. A mai Deák téri gimnázium Sütő utcai telkén katonai pékség (sütőház) állt, amely 1860-ban már nem működött. A gyülekezet és a város 20 éve próbálta megvásárolni az épületet, de az ügy reménytelenül elhúzódott. 1861 januárjában Székács úgy döntött, hogy az ügyben az uralkodó segítségét kéri. Az akkor már Veronában állomásozó Benedek közbenjárásával a hadügyminiszteren keresztül

²¹ Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A magyarhoni ágostai Evangelikusok négy egyházkerülete 1860-dik évi october 10-kén s következő napjain Pesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 6.

²² KERTÉSZ 2008: 236.

²³ Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A magyarhoni ágostai Evangelikusok négy egyházkerülete 1860-dik évi october 10-kén s következő napjain Pesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyve 1860: 9.

²⁴ KERTÉSZ 2008: 237.

²⁵ SZÉKÁCS 1860: 1645.

„A hadseregnek is tudnia kell, hogy én egy valóban istenfélő katona vagyok”

(August Franz Johann Christoph Graf von Degenfeld-Schonburg) Székács kihallgatást kapott az uralkodótól. A hadügyminiszter és a király utasítására egy hét alatt létrejöhetett a 20 éve húzódó adás-vétel.²⁶

1860. október 24-én búcsúztatták az októberi diploma után posztjáról távozó Benedeket Pest-Buda városi, állami és egyházi vezető hivatalnokai. A meghívottak között ott volt Székács is, aki a tósztok sorát egy latin/német szójátékkal zárta: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* (Áldott, aki az Úr nevében jön.) – *Der Benedek ist zu uns im Namen des Herrn gekommen.* (Benedek hozzánk az Úr nevében jött.) (Hogy az „úr” Székács tósztyában az uralkodót vagy az „Úr”-at jelentette, azt a jelenlévők és a késő utókor saját belátása szerint döntheti el.)

Benedek egyházpolitikai tevékenysége elérte elsődleges célját. A protestáns pátenst ügye nagyobb részt nyugalomra jutott, a továbbiakban kikerült az országos politika látóteréből. A siker nem volt teljes. A pátenst véglegesen csak a 1867-ben kiegyezéssel létrejött új kurzus vonta vissza, addig folyamatos zavarokat okozott az evangélikus egyház belső életében. Ez azonban legkevésbé Benedek Lajoson múlt.

²⁶ KERTÉSZ 2008: 265–269; DOLESCHALL 1887: 131.

Felhasznált források és irodalom

- Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Bányai Evangelikus Egyházkerület 1860. október 8–10-én Pesten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve (1860).
- Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Dunántúli Evangelikus Egyházkerület 1860. augusztus 22–24-én Győrben tartott közgyűlésének jegyzőkönyve (1860).
- Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A magyarhoni ágostai Evangelikusok négy egyházkerülete 1860-dik évi october 10-kén s következő napjain Pesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyve (1860).
- Evangelikus Országos Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, A Tiszai Evangelikus Egyházkerület 1860. augusztus 1–3-án Miskolcon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve (1860).
- Belföld[i tudósítások] (1860). *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1860. május 11. 609–612.
- CHRISTE, Oscar (1902): Benedek, Ludwig von. In *Allgemeine Deutsche Biographie XLVI*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- DOLESCHALL, E[duard] A[lexander] (1887): *Das erste Jahrhundert aus dem Leben einer hauptstädtischen Gemeinde*. Budapest: Franklin.
- FRIEDJUNG, Heinrich (1904): *Benedeks Nachgelassene Papiere*. 3. kiadás. Dresden: Carl Reißner.
- Hivatalos rész (1860). *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1860. május 18. 612–620.
- HORNYÁNSKY, Victor szerk. (1860): *Protestantische Jahrbücher für Oesterreich*. Pest: Wodianer.
- KERTÉSZ Botond szerk. (2008): *Székhács József püspök visszaemlékezései*. Budapest: Akadémiai.
- NAGY Miklós – ZILAHY Imre szerk. (1866): *Háború-könyv. Az 1866-ki hadjáratok ismertetése*. Pest: Heckenast.
- SZÉKHÁCS József (1860): E.E.E. gyámintézeti mozaikok. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1860. december 16. 1645.
- Visszhangok (1860). *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1860. augusztus 5. 988–989.
- ZSILINSZKY Mihály szerk. (1907) *A magyarhoni protestáns egyház története*. Budapest: Athenaeum.